

DOI: 10.7596/taksad.v7i1.1426

Citation: Çelebi, N., Asan, H., & Asan, E. (2018). Meşrutiyet Döneminde Asker-Vatandaş Yetiştirme Anlayışı Çerçevesinde Paramiliter Gençlik Örgütleri. Journal of History Culture and Art Research, 7(2), 502-514. doi:<http://dx.doi.org/10.7596/taksad.v7i2.1426>

Meşrutiyet Döneminde Asker-Vatandaş Yetiştirme Anlayışı Çerçevesinde Paramiliter Gençlik Örgütleri

Paramilitary Youth Organizations within the Framework of Training Citizen-Militia Conception in the Second Constitutional Period

Nurhayat Çelebi¹, Hatice Tezer Asan², Engin Asan³

Abstract

In this study, the struggle against paramilitary organizations and associations founded during the Second Constitutional period when the conception of nation-state and the concept of citizen-militia gained momentum in European states has been scrutinized. The research is a qualitative study based on a document analysis. After the traumas of wars in the Ottoman Empire, which entered the process of rapidly losing the lands spreading over three continents, the education mentality has been re-examined within the framework of citizenship conception. In addition to these inquiries and innovations, which began especially in the military area, they also manifested themselves with educational programs and schools centered on military regimes. This paradigm shift, which accelerated especially with the 18th century, soldier-son themed citizen perception and the current dominant patriarchal moral shave had reflections on education mentality and practice of social structure organized by the state and they turned into bringing up sons as warriors, power-owners and citizens ready to sacrifice for their motherland.

Keywords: The Period of Abdülhamid II, The Second Constitutional Period, Paramilitary training, Soldier-son.

¹ Prof. Dr. Karabük Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü. Türkiye. E-mail: nurcelebi@karabuk.edu.tr

² Dr. Öğr. Ü., İzmir Aliğa Rehberlik ve Araştırma Merkezi, Türkiye. E-mail: tezerasan@gmail.com

³Doktora Öğrencisi, Okutman. Okan Üniversitesi, Türkiye. E-mail: enginasan@gmail.com

Öz

Bu çalışmada, Ulus-devlet anlayışının ivme kazandığı Avrupa devletlerinde vatandaş-asker anlayışı ve uygulamasının ön plana geçtiği II. Meşrutiyet yıllarında açılan paramiliter örgüt ve derneklere ilişkin çabalar mercek altına alınmıştır. Araştırma doküman incelemesine dayalı nitel bir çalışmadır. Üç kıtaya yayılan topraklarını hızla kaybetme sürecine giren Osmanlı İmparatorluğu'nda yaşanan savaş travmalarından sonra vatandaş kavramı çerçevesinde eğitim anlayışı yeniden gözen geçirilmiştir. Özellikle askeri alanda başlayan bu sorgulamalar ve yenilik arayışlarının yanı sıra, yine askeri düzenlemeleri merkeze alan eğitim programları ve okulları ile kendini açıkça belli etmiştir. Özellikle 18. Yüzyılla birlikte hız kazanan bu paradigma değişimi, asker-evlat ana temalı vatandaş algısı ile halihazırda baskın ataerkil değerler, sosyal yapının bu kez devlet eliyle organize edilen eğitim anlayışı ve uygulamalarına yansımış; "savaşçı, erk sahibi, vatana kendini feda etmeye hazır" -özellikle erkek- evlatların yetiştirilmesine dönüşmüştür.

Anahtar kelimeler: II. Abdülhamid Dönemi, II. Meşrutiyet, Paramiliter eğitim, Asker evlat.

Giriş

Osmanlı'nın son dönemi, küresel gelişim ve değişimlerden etkilenen ve bundan ötürü de sürekli değişim tablosuna sahip geniş bir düşünce ve sosyal hareketliliğin olduğu dönemdir.19. yüzyıl Avrupa ülkeleri için "Eğitim Çağı" olduğu gibi bu coğrafyada oluşan değişiklik ve yenilikler dünyanın diğer coğrafyalarına da etkilerde bulunmuştur. Nitekim Osmanlılar için de bu yüzyıl, kendi dünyası ve dinamikleri çerçevesinde eğitim çağı olarak adlandırılacak bir takım gelişmelerin yaşandığı bir dönem olmuştur. İmparatorluğun her köşesindeki vatandaşlara eğitim aracılığı ile ulaşmanın önemi zamanla hızlanan bir ivme kazanmış; özellikle II. Mahmud dönemi (1785-1839) ile bu çabalar, pratik karar ve uygulamalara yansımaya başlamıştır. Eğitimde Avrupa'nın gerisinde kalındığının ve bunun devlet için önemli bir sorun haline gelmeye başladığının anlaşılması 17. yüzyılda ilk belirtilerini göstermiştir. Nitekim 18. yüzyıldan itibaren İmparatorluk içindeki eğitime ve eğitim ihtiyaçlarının tespit edilmesine yönelik araştırmalar sonucunda batı seviyesinde askeri mühendishanelerin kurulması gerekliliği III. Ahmet'e (1703-1730) verilen raporun ana konusu olmuştur (Koçer, 1974, s. 20-22). III. Ahmet'ten sonra tahta geçen I. Mahmud (1730 -1754) askeri reformlara ağırlık vermiştir. Bu dönemin başlarında, bu yenilikleri gerçekleştirecek eleman eksikliği nedeniyle yabancı uzmanlardan yardım alınmıştır.

1871-1876 yılları Osmanlı'da, "İslamcılık, Batıcılık, milliyetçilik" akımlarının olduğu fırtınalı, bunalımlı ve değişim sancılarının çekildiği dönemdir. Osmanlı Devleti'ne modern ve yasal birlik verme amacıyla başlamıştır. Mevcut düzeni yasal anlamda korumayı ana hedef olarak gören Kanun-i Esasicilik akımı, bu dönem sonunda İslamcılık düşünce akımına doğru bir gelişme göstermiştir. II. Abdülhamid'in 23 Aralık 1876 tarihinde tahta geçmesi ile kabul edilen Kanun-ı Esasi, ilk anayasamız olması dolayısı ile siyasi hayatta önemli bir yer tutmaktadır. Osmanlı'da ilk defa anayasa ile kurulan ve yasalar ile teminat altına alınan parlamentolu bir dönem başlamıştır. Ancak içerisinde "yeni meclisi istediği zaman süresiz tatil edebilme" gibi padişaha verilen sert ve keskin haklarla bir nevi anayasalı mutlakiyet rejimi başlamıştır (Akyıldız, 2009, s.167-168; Berkes, 2011, s.309-311). Bu dönemde toplumu kontrol etme amacıyla bilgi toplama önemli bir amaç haline gelmiş, bunun da ötesinde toplanan bilgi/istihbarat seviyesinde çok önemli bir artış olmuştur (Evered, 2012, s.204-205).

Uzun süredir artarak devam eden batı hamlelerinin imparatorluk üzerinde etkisini ciddi bir biçimde artırdığı bu dönemde, Sultan Abdülhamid'in bu hamleleri azaltma çabasını en çok harcayan padişah olduğu da görülmektedir (Fortna, 2005, s.117-118). Dünyadaki bütün Müslümanların halifesi ve dolayısıyla

dini otoritesi olarak hareket eden Sultan II. Abdülhamid (1876-1909) etnik kimliği (kavmiyeti) ve milliyet esasına dayanan vatan sevgisini (Hubb-El Vatan) İslam'a ve Osmanlı Devleti'ne yönelmiş en büyük tehditler olarak görmüş ve reddetmiştir. Abdülhamid, Müslümanların bölünmesini hedef alan bu tehditleri ortadan kaldırmak için Emir-ül Müslimin (Halife), yani bütün Müslümanların başı unvanını ön plana çıkarmıştır. Milliyet temelli vatan sevgisini öne çıkartarak gençlerin "inançlı ve halife sevgisi ile dolu olmasını" istemiş, milliyet temelli vatan sevgisini ise ikinci plana atmıştır (Karpaz, 2009, s. 27). Ancak, padişaha sadık ve dini bütün bir nesil yetiştirilmeye çalışıldığı İstibdat Dönemi, bu amacında kalıcı başarılar sağlayamamıştır (Somel, 2010, s. 234). "Bu dönem, İslamcılık akımının en güçlü biçimde öne çıkarıldığı, ancak buna karşılık halifelik makamının ve İslami unsurların İmparatorluk mensuplarını bir bayrak altında toplamaya yetmediği bir dönemdir" (Evered, 2012, s. 15-16).

Sultan II. Abdülhamid, Tanzimatçıların ihmal ettiği eğitime de büyük önem vermiştir. Osmanlı İmparatorluğu'nda 1880'li yıllar, İmparatorluk sınırlarında sürdürülmekte olan eğitim planlamaları ve uygulamaları üzerinde eleştirilerin, yeni arayışların ve değişim sancılarının yaşandığı yıllardır (Fortna, 2005, s. 51). Bu yüzyıl boyunca önemli reform programlarının hayata geçirildiği bir dönemdir. II. Abdülhamid, eğitimi en dikkate değer konu olarak görmüş, devletin eğitim bürokrasisi de özellikle bu husustaki eksikleri giderme yolunu seçmiştir (Fortna, 2005, s.130). II. Abdülhamid, eğitim alanında pekçok hizmet yapmıştır. Özellikle " her köye bir de mekteb-i iptidai (ilkokul) ve cami yaptırmış ve ilkokulları köylere kadar yaygınlaştırmıştır. Devrinde, her yıl ortalama 400 ilkokul açılmış ve 1877'de 200 civarında olan okul sayısı 1905-1906 öğretim yılında 9.347'e çıkarılarak bir rekora imza atılmıştır. Aynı şekilde, tahta geçtiği 1876 yılında 250 olan Rüşdiye (ortaokul) sayısı, tahttan indirildiği yıl 900'ü bulmuştu. İdadilerin (lise) sayısını ise 1909'da 109'a ulaştırmıştır. Başta İstanbul olmak üzere tüm Anadolu'da ilk ve ortaokulları yaygınlaştırmaya ve eğitim düzeyini yükseltmeye" çalışmıştır (Çolak, 2015). İmparatorluğun her tarafında rüştiye ve idadiler, İstanbul'da ve bazı vilayet merkezlerinde yüksekokullar açılmıştır ve 1900 yılında Avrupa üniversitesi tarzında "Darülfünun-i Şahane" yani İstanbul Üniversitesi kurulmuştur (Kuran, 2007, s. 26-27). "Sultan II. Abdülhamid, modern eğitim sisteminin yayılmasında öncü olan bir padişahdır. Bu nedenle ona "maarif perver" hükümdar denilmiştir. Ancak bu rasyonalist eğitim sistemi bir takım söylentiler, onun halife olarak prestijini azaltmış ve onun açtığı okullardan mezun olanlar, maalesef onu tahttan indirmişlerdir" (Karpaz, 2009, s. 28-29).

Eğitimde Paradigma Değişiminin Panoraması: Mühendishane-i Bahr-i ve Mühendishane-i Berr-i Hümayun

Türk eğitim tarihinde en önemli dönüm noktalarından biri olan Mühendishane-i Bahr-i Hümayun'un(Kara Mühendishânesi) kurulması, eğitim paradigmasında belirgin değişim ve dönüşümün de bir panoramasıdır. Bu gelişmeye bağlı olarak genel eğitim anlayışında Avrupa'daki gelişmelere paralel 18. yüzyılın sonlarına doğru Osmanlıların kendine has yapısı içindevarolandünya görüşü ile ilgili uygulamaların bir sonucu olarak, taife-i efrençiyân (teknisyen sınıfı) ve ehl-i hiref (sanat sınıfı) başta olmak üzere geleneksel eğitim kurumlarının ürettiği fen ve teknoloji düzeyi Avrupa'daki gelişmelerin çok gerisinde kalmıştır. Bilimsel devrimi ve onun sonunda sanayi devrimini gerçekleştirmede de önemli mesafeler kat eden Avrupalıların ulaştığı birikim ve teknoloji ile imparatorluk arasında kısa zamanda kapatılması güç, ciddi bir farklılaşma meydana gelmiştir. Bu farklılaşmanın en somut ve ikna edici biçimde hissedildiği alanlar savaşlardır. Savaş teknolojileri ve uygulamaları ile ileri düzeye ulaşan devletler, diğer devletler üzerinde ezici sonuçlar almaya başlamışlar ve Osmanlı Devleti büyük topraklara sahip bir imparatorluk olarak bu durumdan olumsuz olarak en fazla etkilenen devletlerden biri haline gelmiştir (Kenan, 2003, s. 10-11).

1768'den 1774'e kadar süren ve Küçük Kaynarca Antlaşması'yla sonuçlanan Osmanlı-Rus savaşı, Osmanlıların askeri alandaki zafiyetlerini ve geri kalmışlığını bütün açıklığıyla ortaya çıkarmıştır. Bu sırada

yaşanan ve İmparatorluk tebası üzerinde infial yaratan Çeşme olayının (1770) ardından dönemin teknik donanımına yönelik eleştiriler üst düzeye çıkmıştır. Nitekim bu olaydan sonra teknik donanıma ve bilgiye sahip eğitilmiş kadroların yetiştirilmesi ve bir deniz mühendishanesinin açılması acil bir ihtiyaç haline gelmiştir. Bu ihtiyacı karşılamak üzere “Mühendishane-i Bahrî-i Hümâyun” (1775) açılmıştır (Kaçar, 1996, s. 61). Ancak açılan bu mühendishane hem kuruluş felsefesi hem eğitim içeriği hem de eğitimcileri itibarıyla yabancılara bağımlı bir yapı göstermektedir. Bu devşirme anlayış nedeniyle istenilen sonuçlar alınamamıştır. Zira bu hocalar çeşitli nedenlerle eğitimi yarıda kesip ülkelerine dönmek suretiyle istenilen verimin alınmasını zorlaştırmışlardır. Nitekim Fransız hükümetinin müttefiki olan Rusya’nın talebi üzerine, Fransa’nın eğitmen askerlerini İstanbul’dan geri çekmesiyle okuldaki uygulamalı derslerin yarıda kalmış olması bu duruma bir örnektir. İlerleyen yıllarda Osmanlı askerlerini eğitmek üzere İngiltere ve İsveç’ten de subay, mühendis ve teknisyenler İstanbul’a gelmiştir (Avcı, 1993, s. 6).

1789’da tahta geçen III. Selim, Fransa’da MouradgaD’Ohsson’un ve özellikle Viyana’da EbûbekirRâtib Efendi’nin askerlik ve mühendislik akademilerinde yaptığı incelemelerden de faydalanarak 1795’de Mühendishâne-i Berrî-i Hümâyun’u açmayı kararlaştırmıştır (Kenan, 1995, s.136). 10 Mayıs 1795’te açılan Mühendishane-i Berri-i Hümayun’un başlangıcı, III. Selim’in Eyüp’teki Bahriye Yazlığı’nda açılan Mühendishane-i Sultani (1791) olmuştur. İki sene sonra okul Hasköy’e taşınmıştır. Okul topçu, istihkâm subayı ve askerî mühendis yetiştiren bir kurumdur. Mühendishane-i Bahri Humayun, Mühendishane-i Berri-i Humayun ile birleştirilmiş ve öğrenciler ortak öğretmenlerden dersler almışlardır. Her iki Mühendishane’nin de ders programları Fransız askerî okullarıninkine benzerdir ve Fransız etkisi belirgin olarak hissedilmektedir (Avcı, 1963, s. 6).

İkinci Meşrutiyet Dönemi

İkinci Meşrutiyet dönemi, Türk eğitim tarihinde eğitim sorunlarıyla en çok ilgilenilen ve gerçekleştirilen uygulamalar ile her düzeyde gelişmelerin yaşandığı bir dönemdir (1908-1914). Eğitimde pek çok yenileşmenin yaşandığı bu dönem siyasi bir inkılap olarak da ifade edilmektedir. Dönemin eğitim bilimcileri fedakâr, değer sahibi, “iradeli ve görevlerini bilen vatansever gençlerin” yetiştirilmesini eğitimin en önemli misyonu olarak görmüşlerdir (Çelebi ve Asan, 2014). Bu dönem, Batı ile olan ilişkilerin en yoğun olduğu, Batı’dan gelen süreli yayınlarla, Avrupa’ya giden öğrenci ve araştırmacıların eser ve makaleleri ile beslenen bir dönemdir (Ergün, 2009, s. 263). Ancak eğitim müfredatları daha çok dini bir niteliğe dönüştürülmüştür. Devlet okulları müfredatları, 1880, 1891-1892, 1901 ve 1904 reformlarıyla yenilenmiştir. Bu dönemde, 1840-1876 arasında canlanan ve görülen yeni düşün ve hareketlere pek rastlanmamaktadır. Bu devre “İstibdat Devri” de denmektedir (Binbaşoğlu, 1995, s. 63). Nitekim İptidai okullarının ikinci sınıfından Mekteb-i Mülkiye’ye (Siyasal Bilgiler Okulu) dek tüm okullarda din ve ahlak derslerinin iki katına çıkaracak müfredat değişikliği çalışmaları yapılmış ve bu değişiklik yürürlüğe konmuştur. İslami geleneklere ve ahlaka aykırı kitap çevirileri yasaklanmış, kurallara uymayan öğretmenler cezalandırılmıştır. Bu dönemde eğitimin amacı net olarak padişaha sadakat fikrinin eğitim aracılığıyla bireylere kazandırılması olmuştur. Ulusal eğitim üzerinde durulmamış hatta Osmanlı’ya bağlılık fikrini zedeleyen tüm düşünceler eğitimden uzak tutulmaya çalışılmıştır. Bu dönemde çok sıkı bir denetim söz konusudur. Her şey devletin gözetimi ve denetimi altındadır. Öğretmenler, kendilerine devlet tarafından verilen müfredat ve kitaplar dışında hiçbir şey söylememek durumunda kalmışlardır. Aksini yapmak suç olarak tanımlanmıştır. Okullarda eğitim korkuya dayalıdır ve çok sıkı bir disiplin ağı vardır. Emirlere, yönetmeliklere uymayanlar şiddetle cezalandırılmışlardır. Okutulacak ders kitapları da çok sıkı bir denetimden geçirilmiştir. Hükümet, yeni ders kitapları belirlemiş ve Batı’nın misyonerlik faaliyetlerine cevap olarak okullara mecburi din dersleri konulmuştur. Aslında 1892’ye kadar ders programları din dışı konulardan oluşmaktaydı. Ancak sürecin sonunda hükümet, din derslerini ve İslam’ı öğretmek için kullanılan ders kitaplarının içeriğini denetleyecek bir konuma gelmiştir. İslam hakkındaki bilgilerin devletin

amaç ve çıkarlarına uygun bir şekilde düzenlemesini yapmıştır (Karpaz, 2009, s. 28). II. Abdülhamid Döneminde ders kitapları resmi ideoloji ile uyumlu, dindar ve bu değerlere kayıtsız şartsız itaat eden insan tipi yetiştirilmesine yönelik konuların yer aldığı bir anlayışla hazırlanmıştır. Ders kitaplarında ezbere dayalı bir yazım ve anlatım söz konusudur. Bu yayınlar, öğrenciyi ezbere sürükleyen ve en önemlisi sorgulama ve eleştiriye kapalı yayınlardır. Bu durum, öğrencinin katılımı olmayan öğretmen hâkimiyetinedayalı bir ders işleme anlayışının yerleşmesine neden olmuştur. Bu dönemde yayınlanan “İlkokullar Yönetmeliği” ile zorunlu eğitime tabi olan çocukların dini değerlere bağlı, yurdunu seven, özverili ve çalışkan insanlar olarak yetiştirilmeleri” amaçlanmıştır (Binbaşoğlu, 1995, s. 131). Bu dönemdeilköğretim 6 yıla çıkarılmış ve parasız hale getirilmiş; dersler de 40 dakika olarak belirlenmiştir. Dersler, öğleden önce ve öğleden sonra olarak iki kısımda verilmiştir. Okullarda Türkçe zorunlu olarak okutulan ders olmuştur. Bu dönemde Sultanilerin gelişmesi için büyük çaba harcanmıştır. Ayrıca Müslüman çocukların bu okullara yönlendirilmesi ve bu okulların tercih edilir hale getirilmesi amaçlanmıştır (Berkes, 2011, s. 456-459; Birecikli, 2008, s. 211-226; Tokdemir, 2011, s. 851-856).

Osmanlılarda bu dönemde yapılan eğitim reformları, yalnızca batılılaşma ve çağdaşlaşmayı değil, öğrencilerde merkezi otoriteye, padişahabağlılık, itaat ve sadakat duygularını oluşturup bu duyguları beslemek üzere dinsel ve ahlaki olarak Osmanlılık bilincine sahip sadık vatandaşların yetiştirilmesini hedeflemiştir. Dönemin eğitimcilerinden Selim Sabit Efendi, 1870 yılında yazmış olduğu Rehnüma-yı Muallimin’de (1870), Bentham’ın tasarladığı panoptikonunu hatırlatan bir gözetim ağını Osmanlı okulları ve eğitim sistemi için önermiştir. Ayrıca eserinde Sibyan mektebi öğretmenlerinde bulunması gereken özellikler, eğitim-öğretim yöntemleri, ödül ve ceza vermeye ilişkin görüşleri gibi önemli konular, pedagojik formasyon açısından öğretmenlere rehberlik etme, yol gösterme amacıyla yer almıştır (Somel, 2010, s. 26; Şanal, 2003, s.372-403). Bu dönemde büyük savaşlar (Balkan Harbi, I. Dünya Savaşı, Çanakkale Savaşları) tarihimizde ve bilincimizde bıraktığı derin izler açısından haklı olarak daima öne çıkmakta ve yadedilmektedir (Kenan, 2009, s. 275-287).

II. Meşrutiyet dönemi, -iktidar-toplum ilişkileri bağlamında- iktidarın kendi politikaları ve ideolojileri doğrultusunda “gençlik” gruplarını seferber etme, yönlendirme ve misyon yükleme girişimlerinin yoğun olarak organize edildiği bir dönemdir. Bu çalışmaların arkasında dönemin ruhuna etkide bulunan küresel gelişim ve değişimler de oldukça etkilidir. Avrupa’da da özellikle 1789 Fransız Devrimi’nden sonra giderek yaygınlaşan ve ulus-devlet anlayışı çerçevesinde iktidarın ihtiyaç duyduğu vatandaş yetiştirme odaklı amaçlara hizmeti misyon edinen paramiliter gençlik dernekleri kurulmuştur. II. Meşrutiyet döneminin “müsellaha” (silahlanmış) bir millet yaratma projesinin gençlere ve çocuklara yönelik uygulamaları da bu küresel gelişmelerin Türk topraklarına yansımaları ile oluşan yoğun eğitim seferberliği gayretlerinin önemli bir ayağı olmuştur (Ateş, 2012, s.12-15).

Abdülhamid rejiminin otoriter yönetimi ve baskı içeren karar ve uygulamaları güçlü bir gözetim ağı oluşturmuş, bu durum da dönemin öğretmenlerini, entelektüellerini ve düşünürlerini olumsuz yönde etkilemiştir. Nitekim bu dönemde muhalif faaliyetlere yakın veya merkezi otorite ile uyumlu olmayantüm düşünür ve öğretmenler devlet tarafından sürekli gözetim altında tutulmuşlardır (Somel, 2010, s.118). Sansür müessesesi yayınlanan tüm yazıları, dergileri, gazeteleri kontrol ve denetim altında tutmuş, günlük gazeteler bile yayınlanmadan önce sansürcüler tarafından kelime kelime kontrol edilmiştir (Berkes, 2011, s. 344-348). Padişah, maarif memurlarından tercüme edilecek tüm kitap ve yazılara devlet, saltanat ve hilafet makamlarını zor durumda bırakmayacak şekilde incelenmesini ve zararlı yayınlara izin verilmemesini istemiş, bu ilkelere uymayanların görevlerinden alınacaklarını bildirmiştir. Bu amaç üzerine şekillenen hafiye örgütü İmparatorluğun her yerinde ve hatta yurt dışında da aktif kılınmıştır (Akyıldız, 2009, s.178). Öte yandan bu dönemde tüm bu baskı ortamına karşılık, Batı ile doğrudan kültürel temasların da arttığı görülmektedir. Zira Batı kaynaklı yeni edebiyat ve fikir akımları İmparatorluk içinde gelişmeye başlamış bu yönde yayınlar yapan gazete ve dergiler İmparatorluk sınırları içinde son hızla

yaygınlaşmıştır. Sayısı 116'yı bulan gazete ve dergilerin yayınlanması ve kitlelere ulaştırılması hususunda yabancı ve azınlıklar da büyük rol oynamışlardır (Kafadar, 1997, s. 86-87). Azınlıklar Bu dönemde azınlıklar üzerinde önemli çalışmalar yapılmış ve bu çalışmalar dış ülkeler tarafından da desteklenmiştir.. Bu haliyle İstibdat Dönemi, kendisinden sonra gelen II. Meşrutiyet Dönemi'nde gerçekleşen gerilim, gelişme ve değişimlerin tohumlarının oluşmasında belirgin etkileri olan bir dönemdir.

II. Meşrutiyet Dönemi'nde İmparatorluk'un yönetimi üzerinde İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin etkin gücü olduğu görülmektedir. İttihat ve Terakki, iktidar üzerinde denetleyici bir rol üstlenmiş; bu denetim zaman içinde toplumu denetim altına alma, kendi ideoloji ve politikaları ile - savaşın acil ihtiyaçları doğrultusunda - milliyetçi ve militarist bir çizgide kitleleri yönlendirme çabalarına dönüşmüştür (Balcioglu, tarihsiz). Bu anlayış çerçevesinde bu dönemde dernekler önem kazanmış; İttihat ve Terakki var olan bazı dernekleri kendi denetimine alırken yeni derneklerin de denetimi altında olacak biçimde kurulmasına izin vermiştir. Tüm bu girişim ve çabalar, gençleri bedenlen güçlendirme ve askeri yeterliklerini geliştirmenin yanında onların cepheye gönüllü ve bilinçli bir şekilde gitmelerinin sağlanmasını amaçlar nitelikte olmuştur.

19. yüzyılda ve 20. yüzyıl başlarında ulus-devlet anlayışı ile yükselen 'gençliğin eğitimi' teması üzerine ortaya konmuş farklı anlayışlar ve gelişmeler de eğitim anlayışı üzerinde oldukça etkili olmuştur. Kitlese vatandaş ordusu kavramı 19. ve 20. yüzyılda pek çok ülkede milliyetçi dürtülerle gençlere eğitim vermeyi amaç edinmiş paramiliter örgütlerin kurulmasına zemin oluşturmuş, eğitimin temel amaçları buna göre şekillenmiştir. 19. yüzyılın çehresini çizdiği bu ortamda ortaya çıkan Almanya, Çek, İsveç, Bulgaristan, Danimarka, Fransa, Avusturya ve İngiltere gibi ülkelerdeki militer eğitim anlayışı ve kurulan paramiliter gençlik örgütleri bu açıdan örnek oluşturmaktadır (Terret, 2003, s. 103-121).

19. ve 20. Yüzyıllar süresince Avrupa'da meydana gelen gelişme ve değişimlerin Osmanlı Devleti'ne olan etkileri; özellikle ordunun modernize edilmesi temelinde gerçekleşen militer eğitim anlayışının yükselmesini beraberinde getirmiştir. Balkan Savaşları yenilgisi Osmanlı aydınlarında ve halkında hayal kırıklığı yaratmış ve bu hayal kırıklığı neticesinde kötü gidişi durdurma, vatani koruma, savaşları kazanma hedefleri kabul görmeye başlamıştır. Bu duygular, İttihat ve Terakki öncülüğünde vatansever, kuvvetli, milli bilinç sahibi, milliyetçi, savaşmaya hazır asker vatandaşlar yetiştirme çabalarına dönüşmüştür. Dönemin eğitim ile ilgili makalelerde, programlarında ve uygulamalarında görmek mümkündür. Bu dönemde beden eğitimi ve askeri eğitimin gelişimi Osmanlı'da Avrupa'dakine benzer bir gelişim göstermiştir. Jimnastikle özdeşleştirilmiş beden terbiyesi uygulamaları Osmanlı'ya askeri okullar aracılığı ile girmiş; ders programları –özellikle II. Mahmud'dan itibaren- bu gelişimlere göre şekil almaya başlamıştır. Jimnastik eğitimi ile güçlü bedenler yaratmanın hedeflendiği dönemin eğitimcilerince dile getirilmiş, “evlad-ı vatan” yetiştirilmesi sıklıkla ifade edilmiştir. Öte yandan beden eğitimi konusunda eserler tercüme edilmeye ve yazılmaya başlanmış, “kamusal yarar” kavramı, eğitim anlayışında dile getirilmeye başlanmıştır. II. Meşrutiyet öncesinde Batılı eğitim yapan kurumlar aracılığıyla jimnastikle özdeşleştirilen beden eğitimi anlayışı Osmanlı'ya giriş yaparken II. Meşrutiyet Dönemi'nde bu eğitim sistemi, “vatandaş icadı” ve “millet-i müsellaha” yaratmanın aracı olarak görülmüştür. Nitekim dönemin aydınlarından biri olan ve aynı zamanda Mekteb-i Sultani'nin de müdürlüğünde bulunmuş olan Tevfik Fikret'in ortaya koyduğu “Yeni Okul” teorisinde de yaparak öğrenme yöntemiyle aklın doğaya ve doğa bilimlerine ilişkin yönünün geliştirilmesi hedeflenmiştir. Çocukların öz yönetim ve denetim becerilerini geliştiren bir ahlak anlayışı bu dönemde sorgulanmaktadır. Tevfik Fikret'in oluşturulmasını önerdiği yeni eğitim anlayışı ile yeni nesli beceri ve meslek sahibi yapmanın yanı sıra milletin kültür seviyesinin yükseltilmesi de ana hedeflerden biri durumuna gelmiştir (Akin, 2004, s.37-38; Kaplan, 2002, s. 788-799; Kenan, 2009, s. 276-278).

Bu noktada dönemin en önemli sorunlarından biri olan azınlık/misyoner okullarının da gözden kaçırılmaması gerekmektedir. Nitekim imparatorluk içinde bu okullar hem mevcut sosyal ve siyasi yapı üzerinde etkilerde bulunurken hem de yıkılışın ivmesini artıran girişimlerde bulunmuşlardır. Örneğin,

Türkiye’de faaliyet gösteren Amerikan misyoner okullarından bazılarının faaliyetleri, bu misyonerlerin kasıtlı olarak Türkiye’ye geldiklerinin ve alenen Amerikan propagandası yaptıklarının bilinmesi ile halk arasında da hoşnutsuzluk yaratmıştır. 1878’de Elazığ’da (Harput) açılan Amerikan okulunun adı Ermenistan Koleji’dir (ArmeniaCollege). Babıali’nin 1888’deki itirazı ile Fırat Koleji adını alan bu misyoner okulunun öğretim dili Ermenice’dir. Türkçe öğretmeni Reşit Efendi hariç 21 kişilik bütün öğretim kadrosu Ermeni’dir. 1908 yılında Kürtlere de eğitim verecek şekilde yeniden örgütlenmeyi planlayan okulun bir kısmı 1895’teki olaylarda yanmış daha sonra 1915 olaylarına karıştığı için müdürü yurt dışı edilip kapatılmıştır (Çalık, 2000, s. 106). II. Meşrutiyet’in hemen öncesinde azınlık okullarının zararlı faaliyetlerini iyi tespit eden II. Abdülhamid, gayrimüslim okulların maddi ihtiyaçlarının devletçe karşılanması, bu okulların etkin bir şekilde gözlenip denetlenmesi ve bu önlemlerle bu okulların zararlı faaliyetlerinin engellenmesi yönünde tedbirler almıştır. Zira bu okullar aracılığı ile Osmanlı’yı zayıf düşürmeyi hedefleyen politikalar ve çalışmalar son dönemlerde sıklıkla yaşanmıştır. Misyoner okullarının faaliyetleri imparatorlukta bu süreç içerisinde sık sık sorunların yaşanmasına neden olmuştur. Öğrenim kalitesinin daha yüksek oluşu nedeniyle bu okullar Müslüman çocukları da kendilerine çekmişlerdir. “Dindar Protestan Yuvaları” (Fortna, 2005, s. 69, 114) olan bu okullar kimi zaman imparatorluk sınırları içinde tehdit unsuru durumuna gelmişlerdir. Üstelik bu kurumlar, beslendikleri yerler bakımından oldukça kurumsallaşmış, köklü ve örgütlü kurumlardır. Osmanlı eğitimcileri ve bürokratları bu durum karşısında bu kurumlarla rekabet edebilecek güçte Müslüman okulları kurulmasını, bunların sayısal bakımdan da çoğaltılmasını istemiş ve önermişlerdir.

Mutlakiyet döneminde bu okulların düzenli envanteri tutulmaya çalışılmış, öte yandan modern eğitim anlayışı da devleti kurtarma fonksiyonu taşıdığı düşünülerek bir çözüm olarak görülmüştür. Mutlakiyet Dönemi 1908’de gerçekleşecek Jön Türkler hareketine kadar baskıcı ve kontrol temelli oluşturulan bir ortam içinde sürmüştür. Ancak dünyadaki gelişim ve değişimlere bağlı olarak gidişatı sorgulamaya başlayan ve bu baskıcı ortamdan rahatsızlık duyan aydınların ve düşünürlerin baskısıyla anayasa tartışmaları tekrar imparatorluğun gündemine gelmiştir.

Tüm bu süreç, karakterini oluşturan bunalım, sıkıntı, azınlık çalışmaları ve istibdat döneminin yanında, kurtarılmaya çalışılan devlet bütünlüğü ile II. Meşrutiyet’in zemini, temeli durumundadır. Çok uluslu bir imparatorluk olan Osmanlı’da azınlıkların etkinlikleri de İttihat ve Terakki dönemindeki fikir ve girişimlerin gelişiminde etkili unsurlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Keza 1908 Temmuz’unda Abdülhamid’i Meşrutiyet’i yeniden ilana zorlayan çoğu subay, İttihat ve Terakki Cemiyeti mensupları başlangıçta Osmanlılık siyaseti güderlerken Balkan Savaşları’nda gayrimüslim ve gayri Türklerin ihanetiyle karşılaşınca Türkçü olmuşlardır. Bu anlamda ‘azınlık’ meselesi, İmparatorluğun düşünsel değişimini etkileyecek kadar önemli bir konudur (Kuran, 2007, s. 102).

Dönemin eğitimcileri ve aydınlarının konuya ilişkin yazıları ve fikirlerinde bu paradigma değişimini somut olarak görmek mümkündür. Yine Balkan Savaşı sonrasında askeri hazırlık sürecinin bir bileşeni olarak beden eğitimi ve izcilik örgütlenmesinin gelişimi hız kazanmış; izcilik çalışmaları aracılığıyla azimli, cesur, “bütün manasıyla Türk” bir nesil yetiştirme hedefi kutsanmıştır (Beşikçi, 2009, s. 48-92; Ahmad, 1986, s. 99-106).

Dünya genelinde hızla yayılan milliyetçilik akımı ile Osmanlı devletindeki çok uluslu yapılar da milliyetçilik düşüncelerini beslemeye başlamışlar, bu süreç ile birlikte “Osmanlı” çatısı altında oluşturulmaya çalışılan bütünlük çatlamaya başlamıştır. İmparatorluğun bu dönemde yaşadığı sürekli toprak kayıpları hem bu süreçten etkilemiş hem de bu süreci beslemiştir. Osmanlı devleti bünyesinde yaşayan uluslar bağımsızlıklarını ilan etmek için harekete geçmişlerdir. Bu nedenle milliyetçilik akımı Osmanlı devletini büyük zararlara uğratmıştır. Nitekim Osmanlı’da Balkan Savaşları’ndaki yenilgi ve Rumeli’nin kaybının, bu kayıp ile ortaya çıkan zulümlerin yarattığı üzüntü ve travma yeni arayışlara neden olmuştur. Bu süreçle birlikte Türk tebasında da ulusalcı ve milliyetçi fikirler etkili olmaya başlamıştır. Nitekim dönemin

düşünürlerince milli müdafaa ve milliyetçilik duygularının yeni nesillere eğitim aracılığı ile erken yaşlardan itibaren kazandırılması hususunda belirgin hedefler dile getirilmeye başlanmıştır. Bu dönemin aydınlarının ve eğitimcilerinin gazete ve dergilerinde yayınladıkları yazılar, dönemin ruhunu ve havasını anlamaya imkân sağlamıştır. Ahmed Cevad, Abdullah Ani, Ömer Seyfettin, Şükrü Bey, Selim Sırrı Tarcan, Ethem Nejad gibi aydınların II. Meşrutiyet Dönemi'nin eğitim anlayışında ve uygulamalarında etkileri ve hizmetleri olduğu görülmektedir. Bu aydınların yazıları ve fikirlerinde "milliyetçilik" anlayışı etrafında şekillenen vatansever gençlerin yetiştirilmesi temasına sıklıkla vurgu yapıldığı görülmektedir (Toprak, 1979, s. 96). Cumhuriyetin ilk yıllarındaki eğitim ve birey yetiştirme anlayışının anlaşılması ise günümüze ışık tutacak gelişmelerdir. Tevfik Fikret, Satı Bey, İsmail Hakkı Baltacıoğlu, Halil Fikret Kanad gibi eğitimciler, çeşitli eğitim dergilerinde yayınladıkları makaleler ve çalışmaları ile bu döneme önemli katkı sağlamışlardır (Berkes, 2011, s. 336-337). Bununla birlikte Balkan Savaşları öncesinde, esnasında ve sonrasında yaşananlar, Türk insanında ciddi travmalara ve katliamlara neden olan olaylar, Avrupalı güçlerce o günden bu yana sürekli olarak yok sayılmaya, unutturulmaya çalışıldığı bir dönem olarak tarihteki yerini almıştır. Balkan zulmü, travmatik Türk katliamları ile yıllarca Türk insanının ruhundan, kalbinden silinmeyen bir süreçtir. Türkülere konu edilmiş olan bu süreç, son dönemlerde yapılan analizler ve incelenen tarihsel dokümanlar ile daha da aydınlanmaktadır. Sürekli olarak haksız soykırım iddialarına maruz kalan Türk insanı ve Osmanlı tarihi, küresel emperyalist güçlerin üzerini örtmeye çalıştığı bu dönemleri tüm çıplaklığı ile ortaya koymak durumundadır. Sonuçları bakımından ciddi bir etkiye sahip olan ve sonrasında dönemin aydınlarınca yenilginin nedenlerine ilişkin çalışmalarla ele alınan Balkan Savaşları, Türk insanına yapılan zulüm yönünden de ele alınması gereken bir konu durumundadır. Keza Balkan zulmü yıllarında binlerce Türk işkenceye maruz bırakılmış, öldürülmüş ve din değiştirmeye zorlanmıştır (McCarthy, 1998, s. 158-159). II. Meşrutiyet'in son yıllarında iyice ön plana çıkan ve tüm bu paramiliter eğitim kurumlarının da temel nedeni olan "milliyetçi, vatansever" bireylerin yetiştirilmesi paradigması bu gelişmelerin sonucudur (Berkes, 2011, 366-367; Ergün, 2008, s.263).

Paramiliter ilk gençlik teşkilatı olan Türk Gücü Cemiyeti (1913), Alman Pfadfinder (İz bulucu) izci örgütünden esinlenerek kurulmuştur. Bu cemiyet, Harbiye Nezareti ve İttihatçılar tarafından desteklenmiştir. İdeolojik olarak Türkçü ve Türk milliyetçiliğine dayanan bir anlayış hâkimdir. Cemiyet, beden terbiyesi, spor, kamu sağlığı, çevrenin koruması gibi alanlarda faaliyet göstermiştir (Toprak, 1979, s. 95-108; Toprak, 1998, s. 532-533). Bu yapılaşmadan bir yıl sonra bütün gençleri bir çatı etrafında toplayan "Osmanlı Güç Dernekleri" adı altında yeni bir örgüt kurulmuştur (1914). Bu örgütün arkasında doğrudan Harbiye Nazırı Enver Paşa vardır. Enver Paşa Belçika İzcilerinin Başkanını İstanbul'a getirtmiş ve bu örgütün kurulmasını sağlamıştır. "Osmanlı Dernekleri" resmi okul ve kurumlarda, medreselerde zorunlu, cemaat mektepleriyle özel okullarda gönüllü kuruluşlardır. Dernekler, Harbiye Nezaretine bağlı olarak teşkilatlandırılmışlardır. Üye kitlesi olarak on yedi yaş üstü gençlerden seçilmiştir. On iki ve on yedi yaş arası gençleri içine alan izcilik dernekleri bu derneklerin hazırlık şubesi olarak kabul edilmiştir (Toprak, 1998, s.534). İki sene sonra Genç Dernekleri (1916) adıyla Güç Dernekleri yerine yeni bir örgütlenmeye gidilmiştir (Demirci, 2003, s. 62).

Bu dönemde siyasal ve toplumsal alanda genç neslin beden terbiyesi ve spor aracılığı ile eğitilmesi ve bu oluşturulan paramiliter örgütler aracılığıyla militarist ve milliyetçi bir yapıya sahip makbul birer vatandaş haline getirilmeleri başat hedeflerden olmuştur. Böylece siyasal toplumsallaşma gereği devlet otoritesinin arzulanığı dönemin koşullarına uyumlu, jimnastik ve beden eğitimi aracılığıyla itaatkâr, atik ve gayretli ve milliyetçi değerler ile şekillendirilmiş bireylerden oluşan şuurlu ve kuvvetli bir millet meydana getirilmeye çalışılmıştır. Modern devletin öne çıkardığı "biyo-politika" araçları yönetici elitlere "eril bir ulus" yaratma olanağı vermiştir (Akcan, 2015, s. 90).

II. Meşrutiyet Dönemi'nde Osmanlı'da kurulan ilk paramiliter ve gençlik örgütlerinden biri; "1913 yılında "Türklüğü" müsellaah bir millet haline getirmeyi amaçlayan Türk Gücü Cemiyeti'dir. Bu cemiyet, beden

eğitimi, sağlığı koruma, izcilik ve çeşitli sporları kapsayan eğitim anlayışı ve programına sahiptir. Cemiyetin kurulması, gelişmesi, çalışmaları ve etkileri incelendiğinde; Sosyal-Darwinist bir anlayışla kurulmuş olduğu; Osmanlı gençlerini ve çocuklarını beden eğitimi ve izcilik uygulamaları aracılığıyla “millet-i müsellaha” haline getirme çabalarının olduğu görülmektedir. Böylece milli müdafaayı ve milliyetçilik duygusunu güçlendirme amaçlanmıştır. Cemiyet’in temel ilkelerinde “Türk milliyetçiliği, turancılık ve vatanseverlik” gibi değerler, temel değerler olarak öne çıkmıştır. Bu değerlere bağlı olarak Cemiyet tarafından Türk Ocağı adlı kulüpler açılmış, dersler, konferanslar, msamerele tertiplenmiş; kitap ve risaleler yayınlanarak, her türlü sanat ve meslek erbabı ile görüşülerek, hıfzıssıhha şubelerini de içerecek biçimde rgtlenilmiştir. Tüm bu çalışmalar beraberinde yaşanan yenilgilere tepki olarak yükselmeye başlayan milliyetçi değerleri beslemiş ve yüceltmiştir. Bu cemiyet, İstanbul’daki merkezine bağlı olarak İmparatorluğun her köşesinde alt merkezler oluşturmaya çalışmıştır. Türk Gücü Cemiyeti’nde yalnızca erkeklere yönelik eğitimler verilmemiş; imparatorluğun kadınlarına da “güçlü kuvvetli vatan evlatları” doğurma ve yetiştirme vasıflarına sahip anneler olma ideali aşılanmaya çalışılmıştır. alışmalarında tek tip kıyafet, hiyerarşik örgütlenme, nişan ve askeri eğitimlerin yapılması, Türk Gücü Cemiyeti’nin paramiliter bir örgüt olduğunu göstermektedir (Toprak, 1985, s.531; Tunaya, 1988, s. 458).

“1914 yılında kurulan paramiliter gençlik rgt olan İzcilik Ocağı, gençleri ve çocukları “milli değerlere sahip, vatanperver, yiğit” insanlar olarak yetiştirme hedeflerini güden başka bir teşkilat olarak yapılanmıştır.” İzciler Ocağı’nın örgütlenme biçimi, oymak beyi yetiştirme çabaları, dönemin okullarında öğrenciler ve öğretmenler aracılığıyla gerçekleştirilen çalışmalar bu ocağın da paramiliter gençlik rgt anlayışı çerçevesinde şekillendiğini göstermektedir (Karaküçük, 1999, s. 67; Toprak, 1998, s. 16-20).

“te yandan Osmanlı G Dernekleri isteğe bağlı olarak cemaat ve özel şahışlar tarafından da özel olarak kurulmuştur. Bu derneklerin çalışmaları, teftiş ve uygulamaları; derneklerin gelişmesi ve yaygınlaşmasını sağlamayı hedefleyen konferansları, Alman gençlerinin askeri talim filmlerinin izletilmesi, yayınlanan Osmanlı Genç Dernekleri kitapçıkları, düzenlenen rehber kursları, müfettiş Von Hoff’un Anadolu ve Rumeli seyahatleri ile sağlanmaya çalışılan inceleme ve teftişleri ile desteklenmiştir (Toprak, 1979, s.56; nder, 2001, s. 45-54).

Sultan II. Abdülhamid sistemli ve merkezi bir eğitim ağı oluşturma hedefini destekler bir görüntü çizmiştir. Bu dönemde genç nüfusun düşünce tarzını etkileme görevini üstlenen ve bunu kendine misyon edinen bir eğitim anlayışı söz konusudur. Zira bu dönemde eğitimin sunduğu faydaları keşfetmiş olan bir Osmanlı Devleti vardır ve bu nedenle de eğitimi devletin her yerine yayma amacı güden bir anlayış yaşama geçirilmeye başlanmıştır. Bunun için zorlu finansal fedakrlıklara da girişilmiştir. Hatta buna ek olarak gezici ulema ekipleri de kurulmuştur. Yeni yapılan okulların binalarının dış görünümüne kadar Avrupa etkisi açıkça görülmektedir ancak dini ağırlıklı eğitim de varlığını yeniden güçlendirmeye başlamıştır. Okulların her birinin kendi cami ve imamları bulunmaktadır. Öğrencinin yaşamını belirleyen dini değerler ve uygulamalar olmuştur. Ulemalar eğitim üzerinde karar verici ve uygulayıcı konumundadırlar. Öte yandan bina yapıları da merkezi otoriteyi yansıtacak, anımsatacak ve güçlendirecek şekilde tasarlanmıştır (Fortna, 2005, s. 167-181).

Sonuç

II. Abdülhamid dönemi eğitiminde yetiştirilmek istenen gençlik tipolojisi “padişaha karşı sonsuz bir itaat içinde, dinine bağlı ve resm ideoloji ile barışık olan eğitimi bir sınıf” olarak kendini tanımlamış, ancak hem global değişimler hem de çok uluslu bir imparatorluk olan Osmanlı’nın giderek artan oranda yaşadığı toprak kayıpları ile ayrışan, dağılan yapısı, başat paradigmlar ve fikir akımlarında değişimlere sahne olmuştur. Sultan Abdülhamid’in saltanatının ilk yıllarında etkin değer olarak gençliğe sunduğu “Osmanlılık”

fikri iç ve dış gelişmelerle yerini “İslamcılık” ideolojisine, bu paradigma da sonraki yıllarda yerini ‘Ulusalçılık’a bırakmıştır.

Türk tarihindeki ve Osmanlı İmparatorluğu’nun tarihi sürecindeki gençlik teşkilatlanmaları ve paramiliter örgütlenme anlayışları, II. Meşrutiyet Dönemi’nde milliyetçi-militarist çizgileriyle öne çıkan eğitim anlayışı ve çalışmaları içinde önemli bir yere sahiptir. Dönemin eğitim anlayışının incelenmesi ve analiz edilmesi, kendinden sonraki genç Türkiye Cumhuriyeti’ni ve cumhuriyet devrimlerini anlamak için zorunludur. Türk tarihindeki eğitim anlayışı ve eğitim felsefesinin gelişim ve değişim sürecini analiz etmek için İkinci Meşrutiyet Dönemi’nde eğitim ile ilgili arayışlar ve tartışmalar önem taşımaktadır. Bu dönemdeki tüm çalışmalar ve gelişmeler Cumhuriyet dönemindeki eğitimdeki yenileşme hareketlerine de büyük bir ilham kaynağı olmuştur. Bu gelişmeler sonucu, cumhuriyetin en önemli kanunu olan Tevhid-i Tedrisat Kanununun çıkmasına (1924) zemin hazırlamış, bu kanunla ilköğretim zorunlu hale gelmiş ve laik eğitimin temelleri atılmıştır.

Öte yandan insanlık tarihi, başat paradigmaların biçim verdiği eğitim ve insan yetiştirme anlayışının beslediği/hizmet ettiği trajik olaylarla da doludur. Türk eğitim sisteminin –özellikle Osmanlı İmparatorluğu’nun güç kaybetmeye başlamasıyla- batı eğitim sistemlerine bağlı/bağımlı olarak ele alınması da bu bağlamda sorgulanması gereken konulardan biridir. Keza paramiliter eğitim anlayışı, özellikle Avrupa’daki savaşçı asker erkek evlatlar düşüncesi ile şekillenmiş; bu anlayış Osmanlı’da da yer edinmiştir. Öyle ki başarısız giden savaşların tersine çevrilmesi amacı ile bir nevi çare olarak görülen bu eğitim anlayışı oluşturulurken, örnek olarak –özellikle Almanya başta olmak üzere- Avrupa eğitim sistemleri ve uygulamaları öne çıkmıştır. Global gelişme ve değişimlere bağlı olarak şekillenen eğitim arayışları üzerinden insan yetiştirme anlayışlarının ortaya konması ve yayılma ivmesi ile diğer ülkelerde de uygulanmaya çalışılması günümüzde de sıklıkla gördüğümüz bir tablodur. Eğitimde yeni ve ulusal katkı içeren paradigmaların, uygulamaların incelenmesi, değerlendirilmesi çalışmaları; -gittikçe bütünleşen dünyamız için- verimli sonuçlar verebileceği gibi; ulusal ve kültürel zenginlikleri silikleştiren ve ataerkillik gibi eşitsiz değerleri yücelten ve yeniden inşa eden anlayışları da besleyebilmektedir. Bu nedenle günümüz eğitim paradigmaları ve uygulamalarının II. Meşrutiyet yıllarındaki eğitim değerlerinin ve uygulamalarının sorgulanması, günümüz eğitimine hem ulusal, hem de uluslararası etkileşimler açısından önemli katkılar sağlayabilecektir.

Öte yandan II. Meşrutiyet yıllarındaki eğitim hareketlerinin bilgi-iktidar analizleri, modernizm ve postmodernizm anlayışları bağlamında ele alınması da eğitim-siyaset ilişkisini anlamak bakımından uygun bir tablo sunmaktadır. Böyle bir inceleme de, halâ iktidarlara ihtiyacı olan “vatandaş/birey”i yetiştirme işlevine sahip olan eğitim, başka bir tartışma ortamında ele alınabilir.

Öte yandan “modernizm” hegemonyasında geliştirilen ve geliştirilmekte olan eğitim pratikleri ve teorileri de ayrı bir tartışma konusu olarak irdelenmelidir. Nitekim insanlık tarihi, başat paradigmaların biçim verdiği eğitim ve insan yetiştirme anlayışının beslediği/hizmet ettiği trajik olaylarla da doludur. Türk eğitim sisteminin –özellikle Osmanlı İmparatorluğu’nun güç kaybetmeye başlamasıyla- batı eğitim sistemlerine bağlı/bağımlı olarak ele alınması da bu bağlamda sorgulanması gereken konulardan biridir. Global gelişme ve değişimlere bağlı olarak şekillenen eğitim arayışları üzerinden insan yetiştirme anlayışlarının ortaya konması, daha da ötesi sorgulanması, günümüze de katkı sağlayabilecektir.

Anamalcı Avrupa devletlerinin son yıllarda tarihi gerçeklere dayanmaksızın ortaya attığı iddialar, gerçekleştiremedikleri Sevr Anlaşması’nın politik oyunlarla canlandırılması çabalarının bir yansıması görünümündedir. 600 yıllık iktidarında üç kıtaya kadar genişleyen topraklarında, hâkimiyeti altındaki gayrimüslim unsurlara özgür yaşama imkânı sunan ve devletin üst kademe kadrolarında bu unsurlara yer veren Osmanlı İmparatorluğu’nun tarihi gerçekliğinin objektif analizi açısından tarihi belgelere dayanan araştırma ve analiz çalışmaları önemle üzerinde durulması gereken konudur.

Bu nedenle son Osmanlı dönemi irdelenirken -içsel ve dışsal- sosyal, siyasi, ekonomik unsurlarla, bunlardan beslenen fikir atmosferine daha yakından bakılmalı, unutturulmak istenen tarihi gerçekler korkusuzca dile getirilmelidir. Keza, işgalci emperyalist güçlere karşı yakın tarihinde canla başla Kurtuluş mücadelesi veren Türk insanının son yıllarda karşılaşmış olduğu tarihi saptırma ve saldırılar karşısında bu savaşın henüz tamamlanmamış olduğu görülmektedir. II. Abdülhamid'in Türk eğitim tarihinde panoptik (gözetim) ağını ilk kez ve en yoğun şekliyle eğitim uygulamalarına yansıtmış bir padişah olması dikkat çekici bir durumdur. Öte yandan bu keskin baskı ve gözetim ağının kendi karşıtını içinde beslemesi ve bu ortamdan yeni bir devletin temellerini atacak olan lider kesiminin yetişmiş olması da önemli bir ayrıntıdır. Yetiştirilmek istenen gençlik/birey tipolojisi bu sürecin içinde karşıtlarını yine kendisinden çıkarmıştır. Bu da küresel gelişmeler ve etkilerin ülkeler üzerinde ne derece etkin olabileceğine ilişkin yeni bir sosyal çalışma alanının kapısını aralamaktadır. Tam bu noktada da eğitim ve insan yetiştirme paradigmalarının da önemine işaret etmek yerinde olacaktır. Araştırma sonuçlarına göre, geçmiş uygulamalardan ders alınarak, insan yetiştirme politikaları yeniden gözden geçirilmeli, süreç içinde müfredat programlarına yansıtılmalı, ilgili derslerin içeriği günün şartlarına uygun değişimlerle ele alınmalıdır.

Kaynakça / References

Ahmad, F. (1986). *İttihat ve terakki 1908-1914*. İstanbul: Kaynak Yayınları.

Akcan, E. (2016). *İttihat ve Terakki Fırkası'nın paramiliter gençlik kuruluşları*. Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2015, 410 sayfa, ISBN: 9789751630537.

Akın, Y. (2004). *Gürbüz ve yavuz evlatlar: Erken Cumhuriyet'te beden terbiyesi ve spor*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Akyıldız, A. (2009). *Osmanlı bürokrasisi ve modernleşme*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Ateş, S. Y. (2012). *Asker evlatlar yetiştirmek*. İstanbul: İletişim Yayıncılık.

Balcıoğlu, M. (t.y.). *Osmanlı genç derneklerinden inkılap gençleri derneklerine*. Başbakanlık Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu. www.atam.gov.tr/dergi/.../osmanli-genc-derneklerinden-inkilap-gencleri-derneklerine Erişim tarihi: 2.04.2017.

Berkes, N. (2011). *Türkiye'de çağdaşlaşma*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Beşikçi, M. (2009). "Militarizm, topyekûn savaş ve gençliğin seferber edilmesi: Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı İmparatorluğu'nda paramiliter dernekler", *Tarih ve Toplum -Yeni Yaklaşımlar*, sayı. 8: 48-92.

Binbaşıoğlu, C. (1995). *Türkiye'de eğitim bilimleri tarihi*. Ankara: Milli Eğitim Basımevi, 131.

Birecikli, İ. B. (2008). Yüzüncü yılında II. Meşrutiyet'in ilanı üzerine bir inceleme. *Akademik Bakış Dergisi*, 2(3),Ankara: Gazi Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi, 211-226.

Çalık, R. (2000). *Alman kaynaklarına göre II. Abdülhamit döneminde Ermeni olayları*. Ankara: TC. Kültür Bakanlığı Yayınları/2464, 106.

- Çelebi, N. & Asan, T. (2014). II. Meşrutiyet dönemi eğitimi ve insan/birey yetiştirme paradigmaları analizi. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi (Journal of Research in Education and Teaching)*. Şubat 2014, 3(1), Makale No: 25 ISSN: 2146-9199. 262-270.
- Çolak, İ. (2015) Eğitimci Padişah II. Abdülhamit. *Yeni Dünya Dergisi*. 6 Nisan 2015. "Yenidünya dergisi.com", Genel Arşiv.
- Demirci, A. (2003). Tek parti döneminde siyaset- gençlik ilişkilerine bir örnek: Gençlik teşkilatı tasarıları. *Ankara Üniversitesi. SBF. Dergisi*, 58(2), 55-77.
- Ergin, O. (1977). *Türkiye maarif tarihi*. C. 3, İstanbul: Devlet Matbaası.
- Ergün, M. (2009). II. Meşrutiyet dönemindeki eğitim reformlarının Türk modernleşmesindeki yeri. *100. yılında II. Meşrutiyet gelenek ve değişim ekseninde Türk modernleşmesi uluslararası sempozyumu. Bildiriler*. İstanbul: Kültür ve Turizm Bakanlığı ve Marmara Üniversitesi Yayınları, s.263-273.
- Evered, E. Ö. (2012). *Empire and education under the Ottomans*. London, Newyork: I. B. Tauris.
- Fortna, B. C. (2005). *Mekteb-i hümayun*. Pelin Siral (Çev.), İstanbul: İletişim Yayınları.
- Gök, N. (2007). *Donanma cemiyetinin Anadolu'da örgütlenmesi*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara.
- Kaçar, M. (1996). *Osmanlı devleti'nde bilim ve eğitim anlayışındaki değişmeler ve mühendishânelerin kuruluşu*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, İ.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 61.
- Kafadar, O. (1997). *Türk eğitim düşüncesinde batılılaşma*. Ankara: Vadi Yayınları, 86-87.
- Kaplan, İ. (2002). "Milli eğitim ideolojisi", içinde T. Bora (der.) *Modern Türkiye'de siyasi düşünce*. Cilt 4: Milliyetçilik, İstanbul: İletişim Yayınları, 788-799.
- Karaküçük, S. (1999). "Osmanlı izciliğinin paramiliter görünümü", *Milli Eğitim Dergisi*, sayı: 143, s.67.
- Karpat, K. (2009). *Osmanlı'dan günümüze kimlik ve ideoloji*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Kenan, S. (2009). II. Meşrutiyet'le gelen yeni eğitim arayışları: Tevfik Fikret'in "Yeni Mekteb-i ve eğitim felsefesi. *100. Yılında II. Meşrutiyet gelenek ve değişim ekseninde Türk modernleşmesi uluslararası sempozyumu bildiriler*. 22-24 Ekim 2008. İstanbul: Marmara Üniversitesi Yayınları, No: 771, s.275-287
- Keramet, S. N. (1926). *Fikret'in hayat ve eseri*. İstanbul: İlhami-Feyzi Matbaası.
- Koçer, H. A. (1974). *Türkiye'de modern eğitimin doğuşu ve gelişimi (1773-1923)*. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayını, s.20-22.
- Kuran, E. (2007). *Türkiye'nin batılılaşması ve milli meseleler*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 26-27.
- Özer, N. (2011). Eğitimin tarihsel temelleri. <http://iys.inonu.edu.tr/webpanel/dosyalar/442/file/ebgbolum2.pdf>, s.3. Erişim tarihi: 13.04.2017.
- Somel, S. A. (2010). *Osmanlı'da eğitimin modernleşmesi (1839-1908)*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Şanal, M. (2003). Selim Efendi'nin öğretim yöntemleri ile ödül ve ceza vermeye ilişkin görüşleri üzerine bir değerlendirme. *Milli Eğitim Dergisi*, sayı: 158.

Şahin, M. & Tokdemir, M. A. (2011). II. Meşrutiyet döneminde eğitimde yaşanan gelişmeler. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 9(4), 851-876.

Terret, T. (2003). "France", içinde J. Riordan ve A. Krüger A. (der.) *European cultures in sport: examining the nations and regions*, Bristol: Intellect, ss.103-121.

Toprak, Z. (1979). "İttihat ve Terakki'nin paramiliter gençlik örgütleri", *Boğaziçi Üniversitesi Dergisi:Beşeri Bilimler*, Sayı: 7, İstanbul.

Toprak, Z. (1985). "II. Meşrutiyet döneminde paramiliter gençlik örgütleri", *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, Cilt: 2, İletişim Yayınları: İstanbul.

Toprak, Z. (1998). "Meşrutiyet ve mütareke yıllarında Türkiye'de izcilik", *Toplumsal Tarih*, Sayı: 52, İstanbul.

Ünder, H. (2001). "Goltz, Millet-i Müsellaha ve Kemalizmdeki spartan öğeler". *Tarih ve Toplum*, s. 206: 45-54.